

LENJINOVO DJELO IZMEĐU IDEJE I REVOLUCIONARNE ZBILJE

Pristup Lenjinovu djelu s bilo koje tradicionalno shvaćene znanosti bio bi neprimjeren jer ne bi omogućio dohvaćanje razine s koje se ono može i mora sagledati u svom stvarnom značenju. Lenjinovo djelo nije samo problem teorije, a još manje puke političke prakse. Ono je život u sveukupnom svom bogatstvu pa se ne može reducirati ni na jedan aspekt. Ono je označilo i mnogome odredilo način našega suvremenog opstojanja.

Od ideje do teorije, a od nje do revolucionarne zbilje dugačak je put, na kojem se mogu razabirati i utvrđivati pojedine faze artikulacije ideje socijalizma, njezina teorijskog utemeljenja i revolucionarnog prakticiranja do Lenjinova odlučnog interveniranja u strukturiranje povijesnog sklopa koji ni jedna parcijalna teorijska analiza ne može osvijetliti.

Obećanje koje u početku uopće nije bilo određeno: puka ideja, utopija u smislu koja transcendirala zbilju i stvara viziju budućnosti, artikuliralo se i nastupilo s ambicijom teorijskog utemeljenja. U svojoj teorijskoj formulaciji ono se u početku prezentiralo jedinstveno u konfrontaciji s građanskim mišljenjem.

Vitalna destrukcija protivničkog uvjerenja bila je pretpostavka za destrukciju svijeta koje je ono izražavalo i u koje je vjerovalo. Ta fronta ostat će stalno poprište borbe protiv staroga građanskog društva sve do njegova sloma.

Jedinstvo novog mišljenja i na njemu utemeljenog pokreta koji smjera na oživotvorenje uređenja budućnosti izgrađivano je u toj konfrontaciji prema protivničkom mišljenju i njegovoj destrukciji, pa se jedino u tom odnosu može i razumjeti. Konkretni oblici borbe za ozbiljenje socijalističke ideje, zbog načelno različitih mogućnosti prema kojima je otvorena svaka povijesna situacija, potencijalno su stimulirali inicijative za teorijsku reformulaciju ideje i različite stavove o praktičnoj akciji. To je dovelo do otvorenja druge fronte okrenute prema unutra i upravljene na uklanjanje unutarnje opozicije ideji koja pokret stalno prati kao »revizionizam«. Borba protiv revizionizma vodi se u pokretu jednako intenzivno kao i borba protiv buržoaskog nazora na svijet. Vrlo često i intenzivnije, unatoč tome što različite struje unutar idejne orijentacije imaju istu namjenu. Jer, nije dovoljno imati dobru namjenu, već treba shvatiti i realne uvjete u kojima se ona može ostvariti. Izostiranje na objektivnoj uvjetovanosti i određenosti povijesnog razvika koje »spuštanju utopije u stvarnost« trebalo je osigurati mo-

nopol na »čistoću« i »pravilnost« ideje samo onima koji su u stanju shvatiti zakon povijesnog kretanja i uvjeta njegova ostvarenja. Otuda se od pojave ideje »naučnog socijalizma« javlja imanentna opasnost da se ideja pretvori u dogmu.

Naglašavanje i teorijsko dokazivanje determiniranosti društvenog razvitka u pravcu socijalizma osiguralo je temelj konačnom cilju. Proričući povijesnu nužnost ostvarenja budućnosti kao komunističkog društva, socijalistička misao, dokazujući nužnost ozbiljenja ideje, na kraju procesa ostavlja ideju neodređenom. Budući ljudi u komunističkom društvu bit će dovoljno pametni da uredi društvo i mi se u to ne možemo upuštati. Sada se diferencira doživljaj povijesnog vremena na doživljaj dalje i bliske budućnosti.

Ostvarenje novog društva stvar je daleke budućnosti. »K tomu komunizam ide, mora ići, doći će, ali tek dugim nizom godina. Pokušavati danas praktično anticipirati taj budući rezultat potpuno razvijenog, potpuno stabiliziranog i formiranog, potpuno razgranatog i zrelog komunizma — isto je što i četverogodišnje dijete učiti višu matematiku« (Lenjin). Iako budućnost u svojoj konkretnoj realizaciji ostaje neodređenom, to ne znači da je ona apsolutno neodređena. Kao ideja, kao vizija ona živi i javlja se najvažnijom dimenzijom višedimenzionalnog doživljaja povijesnog vremena. Daljnja budućnost kao vizija, ideal, cilj — strukturira sadašnjost. Virtualno je prisutna u sadašnjosti. Ona daje smisao sadašnjosti, koja se iz perspektive komunističkog ideala razumijeva kao startna tačka za prvi korak prema budućnosti, što ga čini politička revolucija, preuzimanje vlasti proletarijata. Sadašnjost se ima analizirati i taj prvi korak prema budućnosti, neposredna budućnost, mora se početi prema glavnom projektu što ga određuje ideja besklasnog društva.

Budućnost kao prostor ozbiljenja ideje komunizma i naučno fiksiranje zakona povijesnog razvitka koji determiniraju tu budućnost ne dopuštaju odstupanje od ideje, niti zanemarivanje uvjeta njezine realizacije. Time je prostor slobodnog odlučivanja i u području ideje i u području političke prakse bitno sužen. Akciju nije moguće poduzeti s bilo kakvom idejom socijalizma, u bilo koje vrijeme i bilo gdje. Stroga vezanost uz ideju i determiniranost puta njezina ostvarenja, što ga sugerira njezino naučno utemeljenje, fiksirajući zakone povijesnog razvitka i uvjete ostvarenja ideje, dovodi nas do pitanja: kako da se u marksističkom mišljenju i praktičkom političkom djelovanju izbjegnemo dogmatizam. Ako uz opće zakone povijesnog razvitka koji jamče nužnost socijalizma ne bismo pretpostavili i različite mogućnosti razvitka svake konkretne povijesne situacije, to ne bi bilo moguće. Akcija upravljena na usmjeravanje budućnosti prema socijalizmu, prema osnovnim zakonima povijesnog kretanja, mora početi od analize konkretne situacije, fiksirajući »osnovnu kariku« u strukturalnom sklopu, povoljne za nastojanje upravljeno na pretvaranje različitih mogućnosti razvitka određene situacije u onu mogućnost koja je na liniji socijalističkog idejnog projekta.

Doživljavanje povijesti u njezinim konkretnim situacijama postaje za marksiste na taj način pravi strategijski plan. Svaka povijesna situ-

acija ima se strategijski analizirati da bi se utvrdila mogućnost i doseg revolucionarne akcije. U akciji se sabiru: ideja, strategijski cilj koji joj je implicitan i revolucionarna taktika koja respektira sve praktične pretpostavke konkretnog participiranja ideje. Lenjin zahtijeva »najstrožu odanost idejama komunizma«. U ideji komunizma sadržan je strategijski cilj komunističkog pokreta. Taj cilj moguće je teorijski izvesti iz ideje, znanstveno ga obrazložiti i njegovu ostvarljivost teorijski dokazivati. Njegovo ostvarivanje nije, međutim, samo stvar teorije i na temelju teorije jasno fiksiranog strategijskog cilja. Ono pretpostavlja točnu procjenu situacije u kojoj ideja operira i u skladu s tom procjenom adekvatnu praktičko-političku akciju. Odgovor na pitanje: kako da se u pojedinoj konkretnoj povijesnoj situaciji uspije, kako da se dopre do realizacije ideje i do cilja — čini temelj revolucionarne taktike. Taktika se javlja kao treći član, treći bitan element kompletne socijalističke orijentacije. Bez tog elementa, bez točne procjene određene situacije i na njoj utemeljene, njome određene i odabrane taktike, prva dva momenta socijalističke orijentacije ostaju nedovoljna: ideja kao čista utopija i cilj kao puka želja. A kako taktika nije određena samo idejom i ciljem, nego je isto tako određena datim okolnostima i svim momentima koji su relevantni za iskorištavanje određene situacije u smislu usmjeravanja toka događaja prema socijalizmu, ona može u promjenljivim povijesnim okolnostima poprimati različite oblike, ponekad i takve koji naizgled proturječe ideji. »Najstrožu odanost idejama komunizma treba povezati sa znanjem i umijećem da se načine potrebni praktički kompromisi, laviranje, paktiranje, krivudanje, odstupanje i tome slično« (Lenjin).

Možemo se upitati: kako se povezuju, sabiru, sjedinjuju odanost ideji komunizma, strategija revolucionarne borbe i taktika. Kakav je karakter njihove veze i međusobni odnos. Postoji li među njima identitet ili se nužno razlikuju. U kakvom su odnosu u Lenjina teorija i praksa. Je li njihovo jedinstvo i identitet nešto što se samo po sebi razumije kao uvjet takvog odnosa tih momenata koji osigurava skladnu, neproturječnu teorijsku i praktičku orijentaciju u socijalističkom nastojanju ili se do tog sklada i identiteta momenata socijalističke orijentacije dolazi upravo putem razlika i proturječnosti osnovnih momenata te orijentacije?

Kad govorimo o ideji budućeg društva, valja naglasiti da ono nije samo želja i zahtjev. Ono je u marksizmu dobilo znanstveno utemeljenje, dokazano kao mogućnost, pri čemu se revolucionarna teorija potrudila da istraži uvjete ostvarenja ideje socijalizma. Stoga ideji treba pokloniti »najstrožu odanost«. Ona je utemeljena na uvjerenju koje ima svoju znanstvenu podlogu, pa ne trpi kompromis. Lenjin je naglašavao da su u praktičkoj političkoj akciji kompromisi mogući, često i neizbježni, a isto tako poželjni i korisni ako pridonose unapređenju pokreta. On se kompromisima uvelike služio radi glavne stvari, radi revolucije i ostvarenja revolucionarnih ciljeva, vodeći istodobno nepopustljivu teorijsku borbu protiv snaga s kojima je trenutno sklapao kompromise i stvarao saveze. Kompromisi su sastavni dio taktike koja zahtijeva i strogo objektivno procjenjivanje klasnih snaga i njihova

međusobnog odnosa prije svake političke akcije. Ako sklapanje saveza sa snagama s kojima idejni savez inače nije moguć znači promjenu odnosa snaga u korist boljševika, oni taj savez sklapaju: s menjševicima, od 1903. do 1912. s kojima su bili formalno u istoj socijaldemokratskoj partiji; s »kauckijancijancima« za vrijeme rata iako su se početkom rata s njima idejno razišli; u trenutku oktobarskog prevrata sa sitnoburžoaskim seljaštvom, prihvaćajući čak eserovski agrarni program itd.

Zahtjevi taktike nalažu kompromise, a ideja i idejna pozicija ne podnose ih. Praktičko-politički kompromis je moguć, teorijski nipošto. O idejama nije se moguće pogađati. Teorijsku poziciju nije moguće mijenjati.

Ali »teorija nije dogma, nego je rukovodstvo za akciju« — naglašava Lenjin. Njemu je bilo jasno da u konkretnim uvjetima revolucionarne borbe »samo s ponavljanjem istina čistog komunizma ne može ništa«. U revolucionarnoj borbi neizbježno će pogriješiti onaj kojemu padne na pamet da taktiku revolucionarnog proletarijata izvodi iz principa kao što su: komunistička partija mora čuvati svoju doktrinu čistu, svoju nezavisnost od reformizma neoskvrnjenu; njezina je misija ići naprijed, ne zaustavljajući se i ne skrećući s puta, ići direktnim putem ka komunističkoj revoluciji. Upućujući s tim u vezi prigovor njemačkim »lijevim« revolucionarima Lenjin će zaključiti »sačuvaj nas bože od takve 'principijelnosti'«! I tako Lenjin kao da se postepeno udaljuje od ideje, podređuje ideju politici i praktičnoj taktici. A citirajući Černiševskoga on je upozoravao da »politička djelatnost nije trotoar Nevskog prospekta (čist, širok, ravan trotoar sasvim ravne glavne ulice Petrograda)«. Ona zahtijeva krivudanja, laviranja, zaobilazne putove. Ovu činjenicu, iz koje proizlazi značenje političke taktike, mora respektirati svaka ideja čije ostvarenje želimo. Ili da se paradoksalno izrazimo: njoj mora biti podređena i ideja radi ideje same i njezina ozbiljenja u kojem ona tek dobiva svoju punu vrijednost. Njoj mora biti podređeno sve, pa i istina sama. Istina i pobjeda istine uvjetovani su trenucima koji su izvan nje, o čemu, po Lenjinovu mišljenju, valja posebno voditi računa. »Jer, svaka se istina, ako je učinimo prekomjernom... ako je pretjeramo, ako je proširimo preko granica njezine stvarne primjenljivosti, može dovesti do apsurda, i ona se čak neizbježno, pod navedenim uvjetima, pretvara u apsurd.«

Upitajmo: ne proturječi li takvo rezoniranje stavu o beskompromisnosti teorije koja se prezentira i dokazuje kao istina? Moglo bi se postaviti i pitanje: nije li Lenjin time napustio teoriju zbog političke prakse i uspjeha u toj praksi. Ne javlja li se u naglašavanju političke taktike opasnost da taktika proguta ideju, ugrozi istinu i iskaže se kao puki politički pragmatizam. Odgovor što ga impliciraju naznačena pitanja opovrgava Lenjinova spoznaja da »bez revolucionarne teorije nema revolucionarne prakse.«

Revolucionarna teorija temelji se na spoznaji koja otvara svjetsko-povijesne horizonte i fiksira svjetsko-povijesna mjerila i kriterije svake revolucionarne akcije. Ali ako se svjetsko-povijesna mjerila dogmatski primjenjuju u konkretnim situacijama, ona mogu dovesti ne

samo do nesnalaženja u svim tim situacijama, nego i do teorijskih pogrešaka, pa tako povijesna primjena tih mjerila može istinu pretvoriti u zabludu. »Svjetsko povijesno mjerilo mjeri desetljećima. Deset ili dvadeset godina ranije ili kasnije — to je iz gledišta svjetsko-povijesnog kriterija sitnica koju nije moguće čak ni približno uzeti u račun. Ali upravo je zato pozivanje na svjetsko-povijesno mjerilo u praktičnoj politici strahovito teorijski pogrešno.«

U revolucionarnom radu na ostvarenju svjetsko-povijesne ideje potrebno je s najvećom preciznošću analizirati konkretnu situaciju u kojoj se odvija revolucionarna akcija. Najveća je pogreška revolucionara uzeti svoju želju, svoj ideološki stav za objektivnu stvarnost. A to ne shvaćaju »lijevi« komunisti, koji dogmatski inzistiraju na »čistoj« teoriji, »čistoj« ideji. Govoreći o dječjoj bolesti »ljevičarstva« u komunizmu, Lenjin je naglašavao: »Veću nerazumnost, veću štetu za revoluciju od one koju nanose lijevi revolucionari nemoguće je zamisliti.«

Otuda veliko značenje što ga je Lenjin pridavao revolucionarnoj taktici. Taktika je zahtjev revolucionarne prakse sa svim potrebnim praktičnim kompromisima. Štaviše, Lenjin naglašava: »Političari revolucionarne klase koji ne umiju primijeniti laviranje, paktiranje, kompromise, da bi izbjegli očigledno nekorisnu bitku, ne vrijede apsolutno ništa.«

Njemačke lijeve komuniste koji su isticali da hoće doći do cilja ne zaustavljajući se na međustepenicama, na kompromisima, koji samo odlažu i produžuju ropstvo, Lenjin povezuje s blankistima i citirajući Engelsa primjećuje: »Kakva dječja naivnost — navoditi svoju nestrpljivost kao teorijski argument.« On se čudi kako njemački »lijevi« revolucionari uopće podupiru sovjetsku vlast kad znaju da je povijest boljševizma »puna slučajeva laviranja, paktiranja, kompromisa s drugima, uključujući tu i buržoaske partije«.

Što znači to Lenjinovo naglašavanje laviranja, odstupanja, kompromisa, paktiranja itd. Ponajprije valja primijetiti da on nije za bilo kakav kompromis. Lenjin smatra: »Negirati kompromise principijelno, negirati svaku dopuštenost kompromisa uopće... jeste djetinjarija, koju je teško čak uzimati ozbiljno.« Političari koji želi biti koristan revolucionarnom proletarijatu mora znati izdvojiti konkretne slučajeve baš takvih kompromisa koji su nedopustivi, u kojima se izražava oportunistički i izdajstveni karakter. Nasuprot njima kompromisi koji unapređuju revolucionarnu stvar odlika su sposobnog radničkog vođe koji umije analizirati i procijeniti situaciju i naći postupak najprimjereniji danoj situaciji sa stajališta interesa revolucionarne borbe. U tom pogledu Lenjin ide i dalje te kaže: »Mi treba da budemo spremni na sve žrtve čak — u slučaju potrebe — da budemo spremni da se poslužimo svakojakim manevrima, lukavstvima, ilegalnim metodama, prešućivanjima, skrivanjem istine, samo da bismo prodrli u sindikate, da bismo ostali u njima, da bismo u njima pošto-poto izvršili komunistički rad.«

Kako vidimo, interesi revolucionarne borbe dopuštaju, po Lenjinu, sva sredstva kojima se u okviru određene taktike revolucionarna partija može poslužiti da bi se »pošto-poto« uspjelo u izvođenju revolucionarne i ostvarenju revolucionarnih ciljeva.

Moglo bi se postaviti pitanje nije li ta revolucionarna partija u stvari zavjerenička grupa koja uz sve moguće dijelom spomenute metode borbe za vlast dopušta i mogućnost »individualnog terora« ako bi se on pokazao svrsishodnim u toj borbi. Doduše, boljševici su u borbi sa »socijalistima revolucionarima« u Rusiji, koji su vidjeli svoju »naročitu revolucionarnost u priznavanju individualnog terora, atentata«, ovu »revolucionarnost« odlučno odbacili, ali ne zato što bi »principijelno« osuđivali teror, nego su »odbacili individualni teror samo iz razloga svrsishodnosti«. Inače, Lenjin s odobravanjem spominje kako je Plehanov »dok je bio marksist« ljude koji bi bili kadri da »principijelno osuđuju teror... od strane pobjedonosne revolucionarne partije... izvrđavao smijehu i poruzi«.

Je li ta »svrsishodnost« metoda borbe ipak glavna stvar, glavna značajka taktike revolucionarne partije koja se u borbi služi svim metodama samo ako su svrsishodne i ako jest, u kom je smislu treba shvatiti. Ako bi svrsishodnost bila upravljena samo na neposrednu korist, neposredni uspjeh u određenoj akciji, recimo zauzimanju vlasti, tada bi se revolucionarna partija doista mogla svesti na zavjereničku grupu. Takva interpretacija onemogućila bi nam razumijevanje pravog smisla revolucionarne taktike.

U određenju revolucionarne taktike naglasak je na umijeću rada u ostvarenju revolucionarnih ciljeva. Umijeće rada, umijeće borbe, povezano je s revolucionarnim ciljem. Bez te povezanosti s revolucionarnim ciljem samo umijeće degradiralo bi revolucionarnu partiju na razinu zavjereničke grupe. Zbog povezanosti umijeća borbe s revolucionarnim ciljem revolucionarni rad ne može se reducirati na samo umijeće, na taktiku, jer taj rad uvijek, bez obzira na to kako se umijeće izražavalo, implicira revolucionarni cilj. To valja posebno naglasiti, jer ostati na razini puke taktike, rastvoriti akciju u taktiku, reducirati je na taktiku, oslobođenu strategijskog momenta, znači ponajčešće govoriti o socijalizmu a ne sudjelovati u njegovu uspostavljanju.

Svaki taktički postupak revolucionara mora se vrlo pažljivo analizirati s obzirom na spomenuto određenje taktike da bi se uopće moglo vidjeti tko participira u revolucionarnom djelu, a tko se od njega udaljava ili mu se implicitno suprotstavlja. Posebno valja naglasiti da ni naznačeno određenje taktike i prema njemu poduzeto procjenjivanje postupaka ne bi osiguralo revolucionarni dignitet taktike i u okviru nje poduzetih postupaka, ako sami postupci ne bi imali socijalistički karakter. Taktici, dakle, mora biti inherentan socijalistički karakter postupaka koji se u sklopu nje poduzimaju. Ako se zanemari taj momenat, neizbježna konzekvencija Lenjinove koncepcije taktike bila bi neomarksiizam koji se u naše vrijeme javio kao staljinizam. Nije potrebno u ovom trenutku naglašavati kako se u ime socijalističkog cilja uspostavila praksa i prakticirala sredstva koja su po svom značenju suprotna socijalizmu. Socijalizam je promašen ako ne stoji na stajalištu da cilj ne može opravdati sredstvo. Nije dovoljno da cilj bude socijalistički. Socijalističko mora biti i sredstvo za ostvarenje socijalističkog cilja.

Oblik taktike određuju okolnosti i prilike u kojima se neki revolucionarni napor zbiva, ali njezinu bit mora odrediti budućnost na kojoj

se u obliku različitih, vremenom i okolnostima određenih taktika inzistira. I to ne samo u tom smislu što taktika mora biti odabrana i počešana tako da osigurava budućnost kao ozbiljenje socijalističke ideje, nego ona mora biti prožeta socijalističkim određenjem u punom smislu riječi da bi bila primjerena svom cilju. Taktiku je izvanredno dobro definirao J. Révai kad je napisao: »Taktika je budućnost koja se javlja kao sadašnjost.« Taktiku moramo shvatiti kao prostor eksperimentiranja budućnosti, prostor koji se mora strogo definirati, socijalističkom idejom oblikovati i uvjeti eksperimentiranja točno procijeniti kako bi eksperimentiranje uspjelo u očitovanju socijalističkoga karaktera postupka prema kojem se vrši i u unapređenju realizacije revolucionarnog programa.

Ovdje nije riječ samo o značenju taktike nego i o Lenjinovu shvaćanju odnosa teorije i prakse. Taj se odnos jasno može razabrati iz prethodnih napomena. Često se u studijama i raspravama o Lenjinu inzistiralo i inzistira na tezi o jedinstvu teorije i prakse. Nasuprot toj tezi, naša analiza sugerira da se Lenjin, iako se sam intenzivno bavio teorijom i prakticirao revolucionarnu praksu, ne identificira ni s jednom niti s drugom.

»Čista« teorija bez revolucionarne prakse ne znači ništa.

Teorija se ne može razviti i ispravno pojmiti izvan revolucionarne prakse. Ona se ne smije zasnovati izvan revolucionarne prakse i prema toj praksi postaviti kao dogma koju bi u praksi trebalo slijediti. S druge strane, Lenjin je i protiv prakse koja bi se razvijala nasuprot ili neovisno o teoriji. Revolucionarna taktika putem koje se zbiva posredovanje tih dvaju momenata, putem koje u sadašnjosti, u promjenljivim događajima i okolnostima eksperimentira budućnost, stoji između teorije i prakse. Tijekom zbivanja sadašnjosti konkretizira se i istodobno korigira ono obećanje koje je isprva bilo sasvim neodređeno, puka ideja. Ta ideja, ideja socijalističkog društva, živi i artikulira se u uzajamnoj vezi s realnim zbivanjem, i to ne kao transcendentni regulator zbivanja, nego kao tendencija koja sebe samu korigira prema toj stvarnosti, korigirajući istodobno stvarnost u smislu njezina mijenjanja, transformiranja u nove oblike društva i života.

Lenjinovo djelo stoji između teorije i prakse. Njegovo intrveniranje u tokove povijesnog zbivanja javlja se kao dijalektičko kreiranje jedne i druge, ili bolje rečeno kreativno sjedinjavanje i istodobno razdvajanje obiju. Ono se iskazuje kao stvaralaštvo koje je otvorilo proces izgradnje jednog novog svijeta i života. Taj proces nije završen političkim prevratom u oktobarskoj revoluciji, nego je s njom tek započeo. U oktobarskom prevratu i u prvim godinama stabilizacije nove vlasti i početka izgradnje novog društva, u izuzetno kompliciranim uvjetima i situacijama, u najintenzivnijem obliku javlja se stalno stvaralačka napetost između ideje i zbilje. Treba li inzistirati na »čistoj« ideji ili ostati pri stvarnosti za Lenjina je lažna dilema. On ne prihvaća ni jednu ni drugu. Provodeći revolucionarnu akciju putem niza taktika koje se po svom obliku i odlikama mijenjaju iz dana u dan, on poduzima grandiozan napor da ideju provede u zbilju, da sjedini teoriju i praksu, ali istodobno, pritisnut kompliciranim uvjetima i okolnostima

revolucionarne akcije, uvodi između ideje i prakse raskorak koji zabrinjava sve tadašnje učene marksiste s obzirom na pitanje sudbine ideje. Svojom akcijom Lenjin omogućava ozbiljnije ideje otvarajući istodobno opasnost zanemarivanja ideje za račun političke prakse, puke taktike očišćene od strategijskih ciljeva socijalističkog pokreta. Njemu je polazilo za rukom da suvereno vlada situacijom ostvarujući prvu mogućnost i izbjegavajući potonju opasnost, ono što neće uspjeti ostvariti njegov nastavljatelj — Staljin. Pojednostavljujući situaciju dogmatiziranjem teorije, što znači i napuštanje ideje, i pragmatičkim shvaćanjem prakse Staljin će se udaljiti od Lenjinova djela izvodeći iz njega konzekvencije koje je bilo moguće izvesti samo ako se ono jednostrano shvati, kako je to Staljin i učinio.

Lenjin je bio svjestan toga da je na samom početku procesa izgradnje socijalizma i da su revolucionarnom akcijom tek stvorene mogućnosti za socijalistički preobražaj društva. Ako se sila pokazala nužnim trenutkom njegova početka u tadašnjoj Rusiji, to ne znači da se taj proces u drugim zemljama, u drugačijim okolnostima ne može započeti i na drugačiji način i u različitim oblicima. Što se tiče same izgradnje socijalizma u Rusiji, najmanje je vjerovao u to da se nakon revolucije novi sistem može silom uspostavljati.

»Mi u Rusiji preživljavamo... prve korake prijelaza od kapitalizma socijalizmu ili k najnižem stadiju komunizma. Klase su ostale i ostat će svagdje godinama poslije osvajanja vlasti od strane proletarijata... Uništiti klase znači ne samo protjerati veleposjednike i kapitaliste, to smo mi relativno lako učinili — to znači također uništiti sitne robne proizvođače, a oni se ne mogu protjerati, oni se ne mogu ugušiti, s njima se treba suživjeti, oni se mogu (i moraju) preinačiti, preodgojiti samo veoma dugim i polaganim, opreznim organizatorskim radom.« S izvođenjem političke revolucije, rastvaranje kapitalizma tek je počelo, a mnogo je toga ostalo nedirnuto. Suvremeno izvanredno izdiferencirano društvo u pogledu podjele rada, tradicije, kulture, psihologije, načina proizvodnje, života i u svim ostalim područjima društvenog života tek je ostvarilo jednu od pretpostavki svoje transformacije. Za tu transformaciju, za njezino izvođenje, Lenjin nije predložio silu kao regulatorni princip, jer je znao da se silom mogu samo zbaciti kapitalisti, ali ne i ukinuti kapitalizam. Silom nije moguće ukinuti ni robnu proizvodnju, ni sitne robne proizvođače. Štaviše, s njima se »treba suživjeti« i preinačiti ih dugim i polaganim radom. Lenjinove teze o »dječjoj bolesti ljevičarstva u komunizmu« i danas su aktualne. Suvremeni oblici ljevičarstva, polazeći od čiste teorije, od čistog ideala, suprotsavljajući se robnoj proizvodnji na način koji implicira izravno, nasilno nivelirajuće razlika, dakle metoda koja se već kompromitirala u povijesti suvremenog socijalizma. »Mi možemo, naglašavao je Lenjin, početi graditi socijalizam ne od fantastičnog i ne od takvog ljudskog materijala koji smo specijalno stvorili, nego od onog koji nam je kapitalizam ostavio u nasljeđe. To je veoma 'teško', nema zbora, ali svako drugo prilaženje zadatku toliko je neozbiljno da o njemu ne vrijedi ni govoriti.«

Ova Lenjinova teza izaziva niz pitanja koja bi obuhvatnija analiza Lenjinova djela morala postaviti i kritički raspraviti. Jedno od najvaž-

njih bilo bi pitanje: tko izgrađuje socijalizam i o kakvom je ljudskom materijalu ovdje riječ. Što uopće znači taj izraz »ljudski materijal«? Odgovor na to pitanje pretpostavlja analizu Lenjinove koncepcije partije, njezina odnosa prema klasi i društvu uopće, što prelazi granice ovog rada. U ovom trenutku važno je uočiti i naglasiti da je Lenjin bio svjestan pretpostavki izgradnje socijalizma nakon političkog osvajanja vlasti.

Kanitalizam nam je ostavio u nasljeđe »ljudski materijal« koji odlikuju razlike u svim aspektima života. Te razlike ostaju realne pretpostavke od kojih moramo startati u zgradnji novog društva. Za kapitalizam je karakteristično da je u njemu »čisti« proletarijat »okružen masom izvanredno raznolikih prelaznih tipova, od proletera poluproleteru... od poluproletera sitnom seljaku, od sitnog seljaka srednjem«. Unutar samog proletarijata postoje »podjele na više i manje razvijene slojeve, podjela profesionalnih, strukovnih, ponekad vjerskih itd.« Tim činjenicama Lenjin objašnjava potrebu pribjegavanja komunističke partije laviranju i kompromisima, koje je ona prakticirala ne samo prije oktobarske revolucije, nego i poslije nje. Jedan od najvažnijih zadataka komunističke partije jest: »Umjeti privesti široke mase tom novom njihovom položaju, ili, tačnije, umjeti rukovoditi ne samo svojom partijom, nego i tim masama u toku njihova prilaženja, prelaženja na novu poziciju.« Nasuprot nasilnom niveliranju razlika, Lenjin zagovara demokratski oblik asimilacije masa na temelju vrijednosti koje bitno određuju socijalistički pokret. Prihvatanje općih principa tog pokreta ne zahtijeva uklanjanje raznolikosti, nego ih pretpostavlja.

Taj stav Lenjin eksplicira i na primjeru nacionalnih razlika i njihovu utjecaju na komunistički pokret. »Dok postoje nacionalne i državne razlike među narodima i zemljama — a te razlike održat će se još vrlo i vrlo dugo, čak poslije ostvarenja diktature proletarijata u svjetskim razmjerima — jedinstvo internacionalne taktike komunističkog pokreta svih zemalja zahtijeva ne uklanjanje raznolikosti, ne uništenje nacionalnih razlika (to su u ovom trenutku ludi snovi!), nego takvo primjenjivanje osnovnih principa komunizma... koje bi pravilno modificiralo te principe u detaljima, pravilno ih prilagođavalo, primjenjivalo na nacionalne i nacionalno-državne razlike.«

Lenjinovo djelo jest primjer primjene marksizma i njegova prilagođavanja ruskim prilikama prije, u vrijeme i poslije oktobarske revolucije. U tome je njegovo osnovno značenje. To značenje ne može se svesti na lokalne ruske granice u kojima je Lenjin marksizam primijenio. Njegov pristup marksizmu, iako se u njemu ne može tražiti recept za revolucionarnu akciju i socijalističku izgradnju u drugim prilikama i drugim državama, zbog njegova stvaralačkog karaktera, poučan je za sve marksiste, pa je i po tome Lenjin postao i ostao internacionalna figura čije djelo bitno utječe na suvremena povijesna kretanja i današnje oblike društvenog života.